

СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО КОМПЛЕКСУ

У статті проаналізовано розвиток теорії загального управління та управління навчальним процесом, що дало можливість простежити тенденцію переходу від управління як одностороннього впливу до управління як взаємодії суб'єктів на основі комунікації, прямого та зворотного зв'язку.

Ключові слова: управління, загальноосвітній комплекс, навчальний процес.

Аналіз науково-педагогічної літератури з розвитку теорії управління навчальним процесом, з управління складними педагогічними системами в умовах змін внутрішнього та зовнішнього середовища дав змогу визначити специфіку управління навчальним процесом в умовах загальноосвітнього комплексу. Аналіз розвитку теорії загального управління та управління навчальним процесом дав можливість простежити тенденцію переходу від управління як одностороннього впливу до управління як взаємодії суб'єктів на основі комунікації, прямого та зворотного зв'язку. Це питання розглядається в працях Є. Березняка, В. Бондаря, Ю. Конаржевського, В. Пікельної, П. Третякова, Н. Черпінського, Т. Шамової, та ін. Теоретичним аспектом цього питання присвячені праці таких науковців, як Є. Березняк, В. Берека, Л. Даниленко, Л. Карамушка, В. Мадзігон, В. Маслов та ін. Вагомим внеском у розвиток теорії управління загальноосвітніми навчальними закладами стали праці Л. Даниленко, Г. Єльнікової, Л. Калініної, В. Пікельної, Н. Островерхової. Значний внесок у розробку процесу формування професійної культури керівника загальноосвітньої школи взагалі й управлінської культури, зокрема, зробили: К. Абульханова-Славська, В. Бегей, Є. Березняк, В. Бондарь, Л. Васильченко, О. Виговська, Г. Єльнікова, І. Жерносек, І. Ісаєв, Л. Карамушка, Ю. Конаржевський, С. Корольок, О. Мармаза, В. Маслов, В. Олійник, Л. Орбан-Лембрик, Є. Павлютенков, Ю. Палеха, В. Пікельна, М. Поташник, Г. Сиротенко та інші. Розкрито пріоритетні принципи управління, модернізовані управлінські функції керівника школи, сучасні форми й методи управління, стилі управління тощо.

Загальна теорія управління збагачена дослідженнями соціального управління (Н. Лукашевич, Г. Щокін), педагогічного управління (Є. Березняк, В. Бондар, Ю. Васильєв, Ю. Конаржевський, В. Маслов, В. Пікельна), соціально-педагогічного управління (Л. Даниленко, Н. Островерхова), психології управління (Л. Карамушка, Н. Коломінський, Т. Левченко), що стає підґрунтям для переорієнтації управління навчальним процесом у сучасній школі на самоорганізацію соціально-педагогічної системи, використання її внутрішніх ресурсів, на узгодження вимог мінливого зовнішнього середовища та потреб організації. Проблеми самоорганізації та адаптації соціаль-

но-педагогічних систем в умовах нестабільності розглядалися в теорії цілеспрямованих систем (Р. Акофф, Дж. ван Гіг, Ф. Емері,), у теорії педагогічних систем (В. Безпалько), у розробці адаптивних систем навчання на основі програмування, алгоритмізації та застосування технічних пристроїв (Т. Гергей, М. Константиновський, Є. Марченко, Н. Тализіна), в організації адаптивної школи (Н. Капустін, Т. Шамова), в концепції спрямованої самоорганізації та адаптивного управління (Г. Єльнікова), але механізми переходу педагогічної системи до самоорганізації та саморозвитку не визначені [5].

Спільним для різних підходів до сучасного управління, які застосовуються останнім часом, є виділення процесів самоорганізації, саморозвитку та самоуправління як складових освітньої діяльності в умовах мінливого середовища, що відображено в дослідженнях Б. Ананьєва, Н. Кузьміної, Т. Левченка, С. Подмазіна, В. Століна, Н. Якуніна.

Сьогодні загальноновизнаною є необхідність безперервної освіти (Національна доктрина розвитку освіти). Особливої актуальності ця проблема набуває у загальноосвітньому комплексі, структура якого містить дитячий садок, початкову, основну та старшу школи, і перед яким стоїть завдання створення комфортних умов для забезпечення безперервної і наступної освіти та соціальної адаптації дітей від 3 до 17 (19) років. Управління навчальним процесом в умовах загальноосвітнього комплексу має свою специфіку, що зумовлена складною структурою навчального закладу і потребує комплексного вирішення. Цій проблемі присвячені дослідження А. Барташова, Ю. Киричкова, А. Михайлової та ін. Проте в цих дослідженнях недостатньо мірою визначені специфіка, зміст, функції, технологія, механізми відповідного управління навчальним процесом. Отже, у наш час назріла потреба в науковому обґрунтуванні та експериментальному дослідженні управління навчальним процесом у загальноосвітньому комплексі, спрямованого на самокерований розвиток, розкриття потенціалу суб'єктів управління на основі процесів кооперації, взаємодії; у виявленні технології та механізму його реалізації в мінливих умовах, що й зумовило вибір теми статті.

Мета статті – розкрити створення науково обґрунтованої інтегративної моделі адаптивного управління для підвищення якості навчального процесу в умовах загальноосвітнього комплексу.

Визначена мета зумовила основні завдання дослідження, а саме:

1. Проаналізувати сучасний стан теорії та практики адаптивного управління навчальним процесом у закладах освіти.
2. Визначити специфіку управління навчальним процесом у загальноосвітніх комплексах.
3. Розробити та науково обґрунтувати інтегративну модель адаптивного управління навчальним процесом, технологію її реалізації в умовах загальноосвітнього комплексу.
4. Експериментально перевірити ефективність упровадження розробленої інтегративної моделі адаптивного управління навчальним процесом.
5. Підготувати рекомендації керівникам та вчителям загальноосвітніх комплексів для практичного впровадження адаптивного управління навчальним процесом.

Методологічну основу дослідження становлять діалектичний принцип усезагального зв'язку процесів і явищ матеріального світу, основні положення загальної теорії систем, системний підхід до управління навчальним процесом у загальноосвітньому комплексі; вихідні положення синергетики, що розглядає процеси самоорганізації в управлінні складними соціально-педагогічними системами, особистісно-орієнтований підхід до реалізації навчального процесу; кваліметричний підхід як основа факторно-критеріального моделювання педагогічної діяльності та визначення якості навчального процесу. Теоретичною основою дослідження є психолого-педагогічні закономірності, принципи, функції управління соціально-педагогічними системами, а також треба звернути увагу на теорію й методику моделювання управлінської діяльності, встановлення об'єктивних закономірностей процесів самоорганізації та адаптації у педагогічних системах; вихідні положення теорії навчального процесу, теоретичне обґрунтування закономірностей і шляхів розвитку особистості в навчальному процесі; вихідні положення особистісно-орієнтованого навчання, принципи кваліметрії щодо оцінювання рівня навчальних досягнень учнів та якості педагогічної діяльності, поняття освітнього моніторингу, концепцію спрямованої самоорганізації.

В основу дослідження покладено таке припущення: якщо для здійснення управління навчальним процесом спеціально розробити і впровадити інтегративну модель, яка складається зі змістовного, організаційного, прогностичного компонентів і технології реалізації, то можна досягти адаптивного управління, що приведе до узгодження зовнішніх вимог, внутрішніх потреб та можливостей учасників навчального процесу, їх саморозвитку й самоорганізації, а також забезпечить бажаний результат, безперервність і наскрізність освіти в усіх підрозділах загальноосвітнього комплексу [6].

У дослідженні визначено сутність адаптивного управління навчальним процесом у загальноосвітньому комплексі, яке сприяє безперервності та наступності навчання, переорієнтації педагогічної системи на саморозвиток у напрямі максимально ефективного використання можливостей внутрішніх умов і ресурсів на основі взаємодії керуючої й керованої підсистем та зворотного зв'язку [5]. Основу цього управління становлять такі поняття, як "адаптація", "взаємодія", "самоорганізація", "саморозвиток". При вивченні явища адаптивності в управлінні навчальним процесом нами було виділено періоди його становлення, а саме:

1) період алгоритмізації управління (1970-ті рр.), коли адаптація управління навчальним процесом розглядалась як пристосування до індивідуальних особливостей розвитку та здібностей учнів на основі моделей програмованого, автоматизованого, алгоритмізованого управління навчальним процесом, у тому числі за допомогою технічних пристроїв;

2) період соціалізації управління (1980 – початок 1990-х рр.), коли поряд із розглядом функцій управління педагогічними системами приділяється увага дидактичному та соціальному аспектам управління, особливос-

тям взаємодії учасників навчального процесу (“керівник – учитель”, “учитель – учень”), виділяється ієрархічна структура управління, що включає, окрім керівних органів освіти, адміністрації навчального закладу, ще вчителя та учня;

3) період психологізації управління (1990-ті – 2000-ні рр.), коли знов привертається увага до адаптивних систем навчання, спрямованих на пристосування до індивідуальних особливостей учнів, створення систем управління з урахуванням умов нестабільності зовнішнього та внутрішнього середовища на основі процесів мотивації, стимулювання, соціальної адаптації, взаємодії, самоорганізації та зворотного зв'язку на рефлексивній основі [1].

У ході дослідження визначено, що особливостями управління навчальним процесом у загальноосвітньому комплексі є: 1) безперервність та наступність навчального процесу при переході з одного структурного підрозділу загальноосвітнього комплексу до іншого; 2) багаторівневність структури управління навчальним процесом, наявність слабких місць управління на її стиках; 3) необхідність узгодження централізації та децентралізації управління навчальним процесом, а також освітньої, організаційної та управлінської діяльності всіх його учасників; 4) посилення функції координації між підрозділами загальноосвітнього комплексу для забезпечення цілісності педагогічної системи; 5) трансформація функції контролю у функцію зворотного зв'язку, спостереження, фіксації, аналізу з подальшим регулюванням та корекцією. У результаті ми дійшли висновку, що в теорії та практиці управління навчальним процесом намітився перехід до адаптивних систем навчання, які змінюються та самоорганізуються в умовах нестабільності, перехід від управління “впливу” до управління “на основі взаємодії” [4].

Висновки. Отже, в процесі дослідження встановлено, що розробка і впровадження інтегративної моделі адаптивного управління навчальним процесом в умовах загальноосвітнього комплексу дасть змогу узгодити зовнішні вимоги, внутрішні потреби та можливості учасників навчального процесу і забезпечить безперервність і наскрізність освіти в усіх підрозділах загальноосвітнього комплексу.

Список використаної література

1. Берека В.Є. Фахова підготовка магістрів з менеджменту освіти: теорія і методика : монографія / В.Є. Берека. – Хмельницький : ХГПА, 2008. – 482 с
2. Возний І.В. Оновлення управління навчальним закладом / І.В. Возний // Управління школою. – 2009. – № 4 (232). – С. 35–38.
3. Закон України “Про вищу освіту” / Верховна Рада. Інститут законодавства. – К., 2002. – 96 с.
4. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2002. – № 2. – С. 12–17.
5. Підготовка керівника середнього закладу освіти : навч. посіб. / за ред. Л.І. Даниленко. – К. : Міленіум, 2004. – 272 с.

Стаття надійшла до редакції 27.08.2013.

Ульянова В.С. Современный подход к организации учебного процесса в условиях общеобразовательного комплекса

В статье проанализировано развитие теории общего управления и управления учебным процессом. Прослеживается тенденция перехода от управления как одностороннего влияния к управлению взаимодействия субъектов на основе коммуникации, прямой и обратной связи.

Ключевые слова: управление, общеобразовательный комплекс, учебный процесс.

Ulianova V. Modern approach to the organization of the educational process in terms of general education complex

Analysis of scientific and educational literature on the theory of learning management, from managing complex educational system in a changing internal and external environment gave a definition of specific learning management in general complex. Study of the practice of adaptive management in secondary schools, and modern approach to the educational process in general complex.

Analysis of the theory of general management and learning management made it possible to trace the trend of transition from management as the management of unilateral effects as the interaction of subjects based on communication and direct feedback.

The study determined the nature of adaptive learning management in a general complex that promotes continuity and succession training, reorientation of educational systems on the self in the most effective use of internal conditions and resources through interaction management and manageable subsystems and feedback [5]. The basis of management are terms such as “adaptation”, “interaction”, “self-organization”, “self”.

A common feature of different approaches to modern management used recently is the selection of self-organization, self-development and self-management as a component of educational activities in a changing environment, which is reflected in studies B.H. Ananyeva, N.V. Kuzminoyi, S. Podmazina, T.I. Levchenka, V.V. Stolina, N.V. Yakunina.

In studying the effects of adaptability in the management of the process we have identified periods of its development, namely:

1) time algorithmic control (1970 years) when adapting learning management was seen as an adaptation to the individual characteristics and abilities of students on the basis of models of programmable, automated, algorithmic learning management, including through technical devices;

2) the period of socialization Management (1980th – early 1990s), when along with consideration of the functions of management educational system focuses on didactic and social aspects of management, characteristics of interaction between participants of the educational process (“head – teacher”, “teacher – student”) released a hierarchical management structure, which includes, besides the governing bodies of education, school administration, teachers and a student;

3) the psychologizing management (1990th – 2000s), when again draws attention to adaptive learning systems designed to adapt to the individual characteristics of students, establishment of management systems including an unstable external and internal environment through the process of motivation, encouragement, social adaptation, collaboration, self-organization and feedback on reflective basis [1].

Key words: management, general education complex, learning process.